

ÇAĞDAŞ TÜRK YAZI DİLLERİNDE KADINA YÖNELİK HİTAPLAR

Nilüfer YILDIRIM¹

Özet

Dilin söz varlığı içinde önemli yer tutan hitaplar; seslenme, saygı, sevgi, sitem, heyecan, aşk gibi duyguları ifade etmek için kullanılan sözcük veya sözcük öbekleridir. Hitap edenle hitap edilene göre farklı şekiller alan bu söz öbekleri, kişiler arası ilişkilerin derecesini göstermesi bakımından önem taşır.

Makalede Türkiye Türkçesi dışındaki çağdaş Türk yazı dillerinde kadına yönelik olarak kullanılan hitaplar üzerine bir değerlendirme yapılacaktır. Altay Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Başkurt Türkçesi, Gagavuz Türkçesi, Hakas Türkçesi, Karaçay-Malkar Türkçesi, Karakalpak Türkçesi, Kazak Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Kırım-Tatar Türkçesi, Kumuk Türkçesi, Nogay Türkçesi, Özbek Türkçesi, Tuva Türkçesi, Türkmen Türkçesi ve Yeni Uygur Türkçesinde kadınlarla ilgili olarak kullanılan hitaplardan örnekler sunulacaktır. Kadına yönelik hitap örnekleri, çağdaş Türk yazı dillerine ait sözlüklerden, destan, masal, efsane, türkü ve mani gibi söz varlığı unsurlarının çeşitli şekillerde kullanıldığı anlatılardan verilecektir. Örnekler, içerdikleri anlam alanına göre sınıflandırılacak, hitap edenler ve edilenler, hitapların kullanılış amaçları, hitaplar üzerinden iletilmek istenen duygu ve düşünceler açıklanacaktır. Böylece farklı Türk lehçelerinde kadınlar için kullanılan hitap örnekleri bir araya getirilerek, bu örneklerden hareketle toplumun kadına verdiği önem ortaya çıkarılmış olacaktır.

Anahtar Sözcükler: Hitap, Seslenme, Kadın, Çağdaş Türk Yazı Dilleri

WOMAN ADDRESSING FORMS IN CONTEMPORARY TURKISH LITERARY LANGUAGE

Abstract

Addressings, taking an important place in a language's vocabulary, are the words or phrases which are used for the purpose of expressing feeling such as calling, respect, favour, reproach, thrill, love. These phrases which are used different way or purpose according to addressed or being addressed one, are have great importance from the view point of showing personalintimacy.

In this study an evaluation will be made on the addressings used for woman in contemporary Turkish literary language apart from Turkey Turkish and also examples are given in Altai Turkish, Azerbaican Turkish, Başkurd Turkish, Gagavuz Turkish, Hakas Turkish, Karaçay-Malkar Turkish, Karakalpak Turkish, Kazak Turkish, Kırgız Turkish, Kırım Tatar Turkish, Kumuk Turkish, Nogay Turkish, Özbek Turkish, Tuva Turkish, Türkmen Turkish, and New Uygur Turkish. Woman addressing form examples will be given from vocabulary elements such as epic, folktale, legend, folk song and Turkish poem which use different ways in citations. Examples will be classified by meaning area, addressed and being addressed one, the addressing purpose, feelings wanted to convey by means of address are also be clarified. Thereby in the examples point of view that used in various Turkish dialects, the importance of woman which is emphaized by the society will come to light.

Key Words: Addressing, Calling, Woman, Contemporary Turkish Literary Language

¹ Dr., Çubukbey Anadolu Lisesi, niluferyildirim2003@gmail.com

Giriş

Toplumsal yaşamda, günlük hayatta insanların çeşitli amaçlarla birbirlerine yönelttikleri ifadeler vardır. İletişim halindeki fertlerin seslenme, saygı belirtme, aşk, sevgi ve şefkat gibi çeşitli duygularını dışa vurma ihtiyacından kaynaklanan bu ifadeler, bir dilin hitap sözcüklerini oluştururlar. Dilin zenginliğini, sözcüklerin farklı anlamlar yüklenecek şekilde kullanımını, milleti oluşturan bireylerin dili etkili kullanma yetisini gözler önüne seren hitaplar; hitap edilen kişinin yaşına, konumuna, cinsiyetine, mesleğine ve seslenme amacına göre değişiklik gösterir.

Seslenme ifadelerinde kullanılan sözcükler, dilin etkileyici şekilde kullanımının, edebî söylemin somut örnekleridir. Bundan dolayı dilin bünyesinde bulunan hitaplar, dilin zenginliğini ortaya koymakta ve o dili konuşan bireylerin/milletin dili kullanabilme yeteneğini göstermektedir.

Türkçe Sözlük'te "Sözü birine veya birilerine yöneltme, seslenme" (TDK, 2011: 1106) olarak tanımlanan hitaplar, kişilerarası ilişkilerin derecesini göstermek, söze farklı bir değer yüklemek, vurguyu belirgin hale getirmek gibi amaçlara yönelik olarak kullanılır. Hitaplar dillerin sözcük dağarcığında çeşitli şekillerde yer alırlar. Ebeveynler çocuklarına, çocuklar anne ve babalarına, eşler birbirlerine farklı ifadelerle seslenirler. Kadınların ve erkeklerin kendi aralarında birbirlerine yönelttikleri hitaplarda samimiyetin ve saygının seviyesi hissedilir.

Anne, eş, sevgili, anneanne, hala, teyze gibi çok yönlü bir görev yelpazesi olan; eğitimi, bilgi birikimi ve yönlendiriciliği ile toplum hayatında olduğu kadar iş hayatında da önemli rol oynayan kadınlara yönelik hitaplar da bir dilin sözcükleri içinde önemli bir yer tutmaktadır. Kadına yönelik hitaplar; toplumların kadına bakış açısının, annelik kurumuna verilen değer, eş veya sevgiliye karşı beslenen duygular ile saygınlığın derecesini en belirgin biçimde gösteren dil birlikleridir.

Her dilin sözcük hazinesinde olduğu gibi çağdaş Türk yazı dillerinin söz varlığında da kadınlar için kullanılan hitap şekilleri bulunmaktadır. Altay Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Başkurt Türkçesi, Gagavuz Türkçesi, Hakas Türkçesi, Karaçay-Malkar Türkçesi, Karakalpak Türkçesi, Kazak Türkçesi, Kırım-Tatar Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Kumuk Türkçesi, Nogay Türkçesi, Özbek Türkçesi, Tatar Türkçesi, Tuva Türkçesi, Türkmen Türkçesi ve Yeni Uygur Türkçesini içine alan çağdaş Türk yazı dillerine ait sözlüklerde, destan, masal, halk hikâyesi metinlerinde, mani, türkü, atasözü, deyim örneklerinde farklı amaçlar ve farklı söyleyiş biçimleriyle kullanılmış hitaplara rastlanmaktadır. Sözlüklerde ve metinlerde geçen hitap örnekleri, milletlerin kadın olgusu karşısında takındıkları tavrı göstermesi, aile ve kadının toplum hayatındaki seviyesini ortaya çıkarması bakımından son derece önemli görev üstlenmektedir.

Türkiye Türkçesi dışındaki çağdaş Türk yazı dillerine ait sözlük ve metinlerin taranması sonucunda elde edilen kadına yönelik hitap ifadeleri; kullanım şekillerine, amaçlarına ve taşıdıkları anlamlara göre şöyle sınıflandırılabilir:

1. Saygı İfadesi Taşıyan Hitaplar

İnsan ilişkilerinin temelinde bulunması gereken en önemli duygu saygıdır. Saygının hâkim olduğu ailelerde, toplumlarda ve milletlerde kurallara uyma, görevleri layıkıyla yerine getirme, sorumluluğunu bilme oranı oldukça yüksektir. Saygı temelli toplumlar suç oranının daha az olduğu, insanların birbirini koruyup gözettiği, yaş hiyerarşisinin düzgün şekilde yürütüldüğü ve insana verilen değer en yüksek seviyede olduğu toplumlardır.

Bir toplumun gelişmişlik seviyesi insana ve özellikle de kadına duyduğu saygıyla doğru orantılıdır. Kadının saygınlığının fazla olduğu toplumların gelişmişlik oranının yüksekliği, medeni milletler seviyesinde ileri düzeyde bulunduğu yadsınamaz bir gerçektir. İnsanlık tarihinin başlangıcından günümüze kadar olan süreçte toplumların vazgeçilmez varlıkları olan kadınlar,

Türk kültüründe de önemli bir yere sahiptir. Kağan ile beraber devleti yönetme, önemli kararların alınmasında söz sahibi olma, ailede ve insan ilişkilerinde birleştirici rol oynama kadının toplum hayatındaki önemini gösteren görevlerden bazılarıdır. Hayatın her aşamasında izi olan kadınlar dilin söz varlığı içinde yer alan hitaplarda, seslenme ifadelerinde de kendilerine yer bulmuşlardır.

Kadının yüceltilmesi, ona karşı duyulan minnetin ifadesi hitaplar aracılığıyla dile yansır. Bu yansıma çağdaş Türk yazı dillerinin söz varlığında yer alan hitaplarda da kendini gösterir ve kadına saygının ifadesini gösteren hitap örnekleri bu dillerin sözlüklerine, anlatılarına girer. Saygıyla hitap edilen kadın bazen bir hükümdarın güzeller güzeli kızı veya eşi bazen yardım beklenen ve dua istenen bir nine bazen de çocuğunu yetiştirmek için çırpınan bir annedir. Görev tanımı, yaşı, konumu ne olursa olsun onu saygıdeğer yapan unsur kadın oluşudur. Bu hitapların genellikle yaşça büyük olan, ev sahibi konumunda bulunan kadına yönelik olduğu görülmektedir. Kadının taşıdığı akrabalık etiketiyle ilgili saygı hitaplarının varlığı da dikkati çekmektedir.

Bu düşünceleri destekleyen, kadına saygıyı hitaplarla somutlaştıran ifadelerin çağdaş Türk yazı dillerindeki örnekleri şöyle sıralanabilir:

abıcık: “kadınlara saygılı hitap şekli” (Altay T, ATS: 19), **acay:** “kadınlara saygılı hitap şekli” (Altay T, ATS: 19), **acıy:** “kadınlara saygılı hitap şekli” (Altay T, ATS: 20), **akacın:** “kadınlara saygılı hitap şekli” (Altay T, ATS: 22), **akay:** “kadınlara saygılı hitap şekli” (Altay T, ATS: 22), **akayñ:** “kadınlara saygılı hitap şekli” (Altay T, ATS: 22), **bıcam:** “kadınlara saygılı hitap şekli” (Altay T, ATS: 39), **caan ece:** “kadınlara saygılı hitap şekli” (Altay T, ATS: 79), **ecabis:** “kadınlara saygılı hitap şekli” (Altay T, ATS: 79), **eciy:** “kadınlara saygılı hitap şekli” (Altay T, ATS: 80), **kagay:** “kadınlara saygılı hitap şekli” (Altay T, ATS: 93), **kagıy:** “kadınlara saygılı hitap şekli” (Altay T, ATS: 93), **kegey:** “kadınlara saygılı hitap şekli” (Altay T, ATS: 104), **kegeyim:** “kadınlara saygılı hitap şekli” (Altay T, ATS: 104), **mamay:** “kadınlara saygılı hitap şekli” (Altay T, ATS: 132), **tada:** “kadınlara saygılı hitap şekli” (Altay T, ATS: 165), **taday:** “kadınlara saygılı hitap şekli” (Altay T, ATS: 165), **aba:** “yaşlı hanımlara hürmet ifadesi, abla, büyük kız kardeş” (Azerbaycan T, AZTS:1), **bacı:** “tanıdık olmayan kadın veya bir kıza, saygıyla sesleniş” (Azerbaycan T, AZTS: 80), **emigızı:** “amca kızına ve başka kadınlara hürmet ve saygı için seslenme şekli” (Azerbaycan T, AZTS: 374), **hanım:** Tanıdık olmayan kadına saygıyla seslenme şekli (Azerbaycan T, AZTS, 606), **hanımcan:** “kadına hürmet ve saygıyla seslenme şekli” (Azerbaycan T, AZTS: 606), **hanım-hatın:** “kadınlara hürmet için kullanılan söz” (Azerbaycan T, AZTS, 606), **abla:** “abla, genç bir kadına saygı hitabı” (Gagavuz T, GTS: 3), **adanmınañ:** “saygıdeğer, sayın, saygın, muhterem” (Hakas T, HTS: 27), **barışnya:** “küçük hanım, küçük hanımefendi” (Hakas T, HTS: 66), **aşlı kart:** “muhterem ihtiyar” (Karaçay-Malkar T, KMD: 216), **apay:** “yaşça büyük kadına saygı ifadesi” (Kazak T, KZTS: 47), **ayım:** “hanımefendi” (Kırgız T, KS: 66), **aba:** “ihtiyarlara hitap tarzı” (Kırgız T, KS: 1), **barışnu:** “küçük hanım, hanım kız” (Kırgız T, KS: 89), **biykeç:** “kızcağız, hanım kız” (Kırgız T, KS: 124), **cenğey:** “cenğe, yaşça büyük kadına hitap” (Kırgız T, KS: 201), **cenğetaı:** “cenğe, yaşça büyük kadına hitap” (Kırgız T, KS: 201), **analıh:** “analık” (Kırım-Tatar T, KTŞ: 41), **bacıw:** “yaşlı kadına saygılı hitap, teyze, nine” (Kumuk T, KMTS: 58), **yengeşe:** “yengecik” (Nogay T, ND: 249), **begim:** “hanımefendi” (Özbek T, ÖTS: 73), **bibi:** “hükümdar eşleri için kullanılan ‘hanım, hanımefendi’ mealindeki saygı ve hürmet unvanı/hitabı” (Özbek T, ÖTS: 83), **opa:** “yaşça büyük kadına hitap şekli” (Özbek T, ÖTS: 339), **oyimposhsha:** “genç bir bayana hitap şekli” (Özbek T, ÖTS: 347), **boy bikü:** “hanımefendi” (Tatar T, TTS: 66), **avay:** “anne” (Tuva T, TKD-1: 450), **ulug kadınım:** “ulu kadınım” (Tuva T, TKD-1: 459), **mama:** “yaşlı kadınlarla konuşurken/yaşlı kadınlara hitap ederken kullanılan kelime” (Türkmen T, TRK: 193), **banu:** “bayan, hanımefendi” (Yeni Uygur T, YUTS: 29).

Yukarıda verilen örnekler tablo üzerinde şöyle gösterilebilir:

ÇAĞDAŞ TÜRK YAZI DİLLERİ	SAYGI İFADESİ TAŞIYAN HİTAPLAR
Altay Türkçesi	abıcık, acay, acıy, akacın, akay, akayın, bıcam, caan ece, ecebis, eciy, kagay, kagıy, kegey, kegeyim, mamay, tada, taday
Azerbaycan Türkçesi	aba, bacı, emigızı, hanım, hanımcan, hanım-hatın
Başkurt Türkçesi	-
Gagavuz Türkçesi	abla
Hakas Türkçesi	adanmınañ, barışnya
Karaçay-Malkar Türkçesi	aşhı kart
Karakalpak Türkçesi	-
Kazak Türkçesi	apay
Kırgız Türkçesi	ayım, aba, barışnı, biykeç, cenğey, cenğetaı
Kırım-Tatar Türkçesi	analh
Kumuk Türkçesi	baciw
Nogay Türkçesi	yengeşe
Özbek Türkçesi	begim, bibi, opa, oyimposhsha
Tatar Türkçesi	boy bikä
Tuva Türkçesi	Avay, ulug kadınım
Türkmen Türkçesi	mama
Yeni Uygur Türkçesi	banu

Verilen örneklerde görüldüğü gibi kadınlara yönelik saygı ifadesi taşıyan hitaplar, çağdaş Türk yazı dillerinde farklı şekillerde kullanılmaktadır. Farklı kullanımlar dillerin ses özelliklerine, akrabalık adlarına ve kadının toplumdaki değerine göre değişmektedir. Örneğin aynı hitap farklı lehçelerde farklı sözcüklerle ifade edilmektedir. Farklılıklar bazen de ses boyutunda görülmekte, aynı hitabın belirli seslerinin değiştirilerek kullanıldığına rastlanmaktadır. Hitap sözcükleri veya hitap sözcüklerindeki bazı sesler farklı olsa da anlam ve kullanım alanı açısından ortaklık söz konusudur.

2. Sevgi-Şefkat İfadesi Taşıyan Hitaplar

Sevgi ve şefkat duygusunun ağır bastığı hitaplarda daha çok anneye; anneanne, nine gibi yaşı ileri olan kadınlara; kız çocuklarına; teyze, abla, gelin, yenge gibi akrabalık derecesi yakın olan kişilere seslenilmektedir.

Sevgi ve şefkat denince akla ilk gelen kadın, annedir. Çocuğunu her türlü fedakârlığı yaparak büyütme çalışan anne, sevgi ve şefkat duygusunun ağır bastığı hitapların muhatabı olan kişidir. Kız/erkek çocuk başı sıkıştığında ilk olarak annesine koşar, yardım için ona

seslenir. Üzüntüsünü ve sevincini önce annesiyle paylaşır ve içinde bulunduğu durumu farklı hitaplarla dile getirir. Bütün bu davranışlar, hitaplar içerisinde anneye ilgili olan örneklerin sayısını artırmıştır.

Çağdaş Türk yazı dillerinde abla, nine, hala, teyze gibi kadın akrabalara yönelik hitapların örnekleri de bulunmaktadır. Kadınların kendi aralarındaki iletişimlerde, sohbet ve konuşmalarında birbirlerine hitaben söyledikleri ifadelerle rastlanmaktadır. Bu tür hitapların temelinde küçüklerin, kendilerinden yaşça büyük olan kadınlara karşı hissettikleri samimiyetin ve bağlılık duygusunun izleri vardır.

Sevgi ve şefkat ifadesi taşıyan kadın hitapları başlığı altında incelenen örnekler içinde erkeğin, kız kardeşine yönelik kullandığı seslenme örnekleri de bulunur. Kız kardeşini koruyup kollayan, onu tehlikelerden uzak tutmaya çalışan kimliğiyle ön plana çıkan ağabey/erkek kardeş, toplumun kendisine yüklediği bu görevi yerine getirmekle sorumludur. Ağabeyin/erkek kardeşin kız kardeşine karşı kullandığı hitaplarda şefkatle birlikte acıma duygusu da hissedilir.

Çağdaş Türk yazı dillerinin söz varlığında yer alan sevgi-şefkat ifadesi taşıyan hitap örnekleri şunlardır:

ecek: “teyzeciğim” (Altay T, ATS: 80), **eneke:** “anacığim” (Altay T, ATS: 83), **ey niyem:** “ey annem” (Başkurt T, BD4: 67), **ey esem:** “ey annem” (Başkurt T, BD4: 81), **babucuk:** “nineciğim” (Gagavuz T, GD: 112), **malı:** “anneye hitap ifadesi” (Gagavuz T, GTS: 171), **malü:** “anne” (Gagavuz T, GD: 126), **mamu:** “anne” (Gagavuz T, GD: 127), **mari:** “genç kıza hitap ifadesi” (Gagavuz T, GD: 208), **uucañ:** “babaanne, nineye hitap” (Hakas T, HTS: 551), **abığa:** “akraba kadınların birbirine hitap şekli” (Hakas T, HTS: 24), **abıla:** “akraba kadınların birbirine hitap şekli” (Hakas T, HTS: 24), **çaçañ:** “abla veya halaya hitap şekli” (Hakas T, HTS: 73), **çoraam:** “küçük kardeşim, sevgi içerikli hitap” (Hakas T, HTS: 104), **iceñ:** “anne, ana” (Hakas T, HTS: 209), **icecen:** “anne, ana” (Hakas T, HTS: 209), **anam:** “annem” (Karaçay-Malkar T, KMD: 504), **biyke:** “kadın veya kızlara hitap tarzı” (Karakalpak T, KKD: 92), **biykeşcan:** “biykecan” (Karakalpak T, KKD: 94), **gävhar şırağ:** “gevher çerağı” (babanın kızına hitabı), (Karakalpak T, KKD: 183), **jan apa:** “can abla” (Karakalpak T, KKD: 48), **jeñgejan:** “yengeca”n (Karakalpak T, KKD: 94), **kelinjan:** “gelin-can” (Karakalpak T, KKD: 230), **mamajan:** “nynecik” (Karakalpak T, KKD: 342), **apake:** “ablacığim” (Kazak T, KTKD: 148), **apatay:** “anneciğim, ablacığim” (Kazak T, KZTS: 47), **şeşeke:** “anacık” (Kazak T, KTD: 168), **baybişe:** “hanım” (Kazak T, KTD: 109), **biykeşcan:** “kızcan” (Kazak T, KTD: 238), **apakelep:** “anneciğim” (Kırgızca, KCD: 497), **apakem:** “anacığim” (Kırgızca, KCD: 497), **eneke:** “annecik” (Kırgız T, MD: 490), **ardagım:** “canım, sevgilim” (annenin çocuğa hitabı) (Kırgız T, KS: 42), **ana apay:** “ana kadın” (Kırım-Tatar T, KTM: 451), **anay:** “anne” (Kırım-Tatar T, KTM: 281), **apte:** “abla” (Kırım-Tatar T, KTM: 296), **totay:** “ablam” (Kırım-Tatar T, KTS: 67), **kadam:** “ablam” (Kırım-Tatar T, KTS: 68), **anem:** “annem” (Kırım-Tatar T, KTS: 113), **anayım/aneyim:** “anacığim” (Kırım-Tatar T, KTS: 114), **abay:** “yaşlı kadına sevgi duygulu hitap” (Kumuk T, KMTS: 21), **acay:** yaşlı kadına sevgi duygulu hitap (Kumuk T, KMTS: 28), **apaw:** “yaşlı kadına sevgi duygulu hitap, nine” (Kumuk T, KMTS: 36), **apay:** “yaşlı kadına sevgi duygulu hitap” (Kumuk T, KMTS: 36), **xala:** “yaşlı kadına sevgi duygulu hitap, hala, teyze” (Kumuk T, KMTS: 369), **danalardñ danası:** “akıllıların akıllısı” (Anne için kullanılmıştır.) (Nogay T, ND: 134), **kenişim:** “kızım” (Nogay T, ND: 51), **balam:** “balam, kızım” (Nogay T, ND: 71), **hoşlarım:** “hoşlarım” (Destan kahramanının kızlara hitabı) (Nogay T, ND: 73), **doslarım:** “dostlarım” (Destan kahramanının kızlara hitabı) (Nogay T, ND: 73), **cânım mâmü:** “canım nine” (Özbek T, ÖD-5: 40), **e balam:** “ey çocuğum” (Özbek T, ÖD-5: 48), **mamacan:** “nineciğim” (Özbek T, ÖD-5: 56), **mehriban:** “mihriban” (oğlun annesine hitabı) (Özbek T, ÖD-5: 118), **enacan:** “anacığim, anneciğim” (Özbek T, ÖD-5: 118), **canım ena:** “canım ana” (Özbek T, ÖD-5: 122), **aylanay:** “kurban olduğum, içtenliği belirten seslenme sözü” (Özbek T, ÖTS: 53), **onajon:** “anneciğim” (Özbek T, ÖTS: 338), **onaxon:** “anneciğim” (Özbek T, ÖTS: 338), **opajon:** “ablacığim” (Özbek T, ÖTS: 339), **oçiyon:** “anneciğim, sevgili anne” (Özbek T, ÖTS: 347), **karaamniñ odu:** “gözümün ateşi” (erkek kahramanın, kız

kardeşine hitabı) (Tuva T, TKD-1: 338), *baarımniñ kögü*: “ciğerimin göğü” (erkek kahramanın, kız kardeşine hitabı) (Tuva T, TKD-1: 338), *uruum*: “kızım” (Tuva T, TKD-1: 425), *duñmam*: “kardeşim” (Tuva T, TKD-1: 468), *kennim*: “gelinim” (Tuva T, TKD-1: 441), *apican*: “anneciğim” (Yeni Uygur T, YUTS: 14), *apicènim*: “anneciğim” (Yeni Uygur T, YUTS: 14), *enike*: “anneciğim” (Yeni Uygur T, YUTS: 113).

Yukarıda verilen örnekler tablo üzerinde şöyle gösterilebilir:

ÇAĞDAŞ TÜRK YAZI DİLLERİ	SEVGİ-ŞEFKAT İFADESİ TAŞIYAN HİTAPLAR
Altay Türkçesi	ecek, eneke
Azerbaycan Türkçesi	-
Başkurt Türkçesi	ey eniyem, ey esem
Gagavuz Türkçesi	babucuk, mali, malü, mamu, mari
Hakas Türkçesi	abığa, abıla, çaçañ, çoraam, iceñ, icecen, uucañ
Karaçay-Malkar Türkçesi	anam
Karakalpak Türkçesi	biyke, biykeşcan, gävhar şırağ, jan apa, jeñgejan, kelinjan, mamajan
Kazak Türkçesi	apake, apatay, baybişe, biykeşcan, şeşeke
Kırgız Türkçesi	apakelep, apakem, eneke, ardagım
Kırım Tatar Türkçesi	ana apay, anay, apte, totaykadam, anem, anayım, aneyim
Kumuk Türkçesi	abay, acay, apaw, apay, xala
Nogay Türkçesi	balam, danalardıñ danası, doslarım, hoşlarım, kenişim
Özbek Türkçesi	aylanay, canım ena, cānim māmā, e balam, enacan, mamacan, mehriban, ojiyon, onajon, onaxon, opajon
Tatar Türkçesi	-
Tuva Türkçesi	karaamniñ odu, baarımniñ kögü, kennim, uruum, dunmam
Türkmen Türkçesi	-
Yeni Uygur Türkçesi	apican, apicènim, enike

Yukarıda verilen örneklerde görüldüğü gibi “-ke, -tay, -cık/-cUk” ekleri bu grupta kullanılan hitaplara getirilen başlıca eklerdir. Bu ekler kullanıldığı sözcüğe içtenlik, bağlılık, sevgi, şefkat, küçültme gibi anlam boyutları kazandırmaktadır.

Sevgi, şefkat duygusu içeren hitapların bir kısmı akrabalık bildiren ifadeye “can” sözcüğünün getirilmesiyle yapılmıştır. Anne, abla, nine sözcüklerine eklenen “can” ifadesi

hitaba daha içten bir anlatım özelliği katmaktadır. Bu ifade, kullanıldığı yazı diline göre ses değiştirmekte “jan, cen” şeklinde de söylenmektedir.

Nida/seslenme sanatının sevgi ve şefkat duygusu içeren hitaplarda sıkça kullanıldığı görülmektedir. Hitapların bazılarında “a, ah, ay, aman, ey, haydiniz, vay” gibi ünlemlere başvurulmuştur. Nida sanatının örnekleri, hitap edenle hitap edilen arasındaki yaşa, ilişkiye ve yakınlık derecesine göre değişmektedir. Bu sanat hitapların etkileyciliğini de artırmaktadır.

Çağdaş Türk yazı dillerinde sevgi ve şefkat duygusu içeren hitapların genellikle anneye yönelik olduğu görülmektedir. Anne dışında, kız kardeşler, kadın akrabalar ile ilgili olarak kullanılan hitap örnekleri de bulunmaktadır.

3. Aşk İfadesi Taşıyan Hitaplar

Aşk duygusuyla ön plana çıkarılan kadın, en güzel hitaplarla yüceltilir. Destanlarda yiğit bir bahadırın karşısında yine kendisi gibi yiğit bir kadın bulunur. Bu kahramanların karşılıklı konuşmalarında kadına yönelik hitapların güzel örneklerine rastlanır. Hasret, gurbet, özlem, ayrılık duygularının ağır bastığı türkülerin birçoğu aşk ve sevgi temasıyla yakılmıştır. Türkülerde âşîğin dilinden sevgiliye ithafen kullanılan hitaplarda sevgilinin güzelliğine, naz edişine, ulaşılmazlığına, âşîğa çektirdiklerine dair vurgular yapılmaktadır. Bu hitaplar eşin, sevilen kadının umut olarak görüldüğünün, en yüce değerlerden biri olarak kabul edildiğinin ve kalpten sevildiğinin somut dilsel örnekleridir.

Çağdaş Türk yazı dillerinde eşe/sevgiliye seslenen aşk duygusuyla ortaya çıkmış olan hitaplara şu örnekler verilebilir:

erkeyim: “nazlım” (Altay T, AD-3: 85), **Alagöz:** “alagöz” (Azerbaycan T, AHT: 12), **Bahtın ulduzu:** “bahtın yıldızı” (Azerbaycan T, AHT: 79), **derdin dermanı:** “derdin dermanı” (Azerbaycan T, AHT: 116), **diller ezberi:** “diller ezberi” (Azerbaycan T, AHT: 36), **gönlün özü:** “gönlün özü” (Azerbaycan T AHT: 140), **göz nuru:** “göz nuru” (Azerbaycan T, AHM: 36), **güzeller serdari:** “güzellerin başı” (Azerbaycan T, AHT: 36), **günün vehdeti:** “günün vahdeti” (Azerbaycan T, AHT: 96), **hoşreftar:** “güzel salınışlı/yürüyüşlü” (Azerbaycan T, AHT: 38), **hüblar serveri:** “güzellerin başı” (Azerbaycan T, AHT: 36), **İsa nefesli:** “İsa nefesli” (Azerbaycan T, AHT: 36), **Logman devalı:** “Lokman devalı” (Azerbaycan T, AHT: 36), **nazik kamallı:** “erdemli” (Azerbaycan T, AHT: 36), **ömrün vehdeti:** “ömrün vahdeti” (Azerbaycan T, AHT: 96), **ömür fermanı:** “ömür fermanı” (Azerbaycan T, AHT: 50), **özü göyçek:** “güzel, alımlı” (Azerbaycan T, AHT: 75), **sinesi yaralı:** “yüreği yaralı” (Azerbaycan T, AHT: 46), **sözü göyçek:** “sözü güzel” (Azerbaycan T, AHT: 75), **şuh:** “güzel, alımlı” (Azerbaycan T, AHT: 221), **vefadar:** “vefalı” (Azerbaycan T, AHT: 102), **yüreğin gözü:** “yüreğin gözü” (Azerbaycan T, AHT: 140), **yüreğin sohbeti:** “yüreğin sohbeti” (Azerbaycan T, AHT: 140), **yüreğin sözü:** “yüreğin sözü” (Azerbaycan T, AHT: 140), **höyöklö:** “sevgili” (Başkurt T, BD4: 55), **yâr:** “sevgili” (Başkurt T, BD4: 60), **yen-begerem:** “can bağrım” (Başkurt T, BD4: 63), **ey eyelem:** “ey hanımım” (Başkurt T, BD4: 81), **dünnäü gözeli:** “dünya güzeli” (Gagavuz T, GD: 144), **karagözka:** “karagözlü kadın, esmer kadın” (Gagavuz T, GTS, 134), **ömrün zülüşkeri:** “ömrün zülüşü” (Gagavuz T, GD: 119), **pembü üzlü:** “pembe yüzlü” (Gagavuz T, GD: 185), **yâr:** “sevgili, maşuk” (Gagavuz T, GTS: 257), **yavklu:** “sevgili” (Gagavuz T, GD: 118), **aarlicaam:** “canım, sevgilim” (Hakas T, HTS: 23), **adayam:** “sevgilim, canım” (Hakas T, HTS: 27), **hüngañım:** “sevgilim” (Hakas T, HTS: 170), **köölengenim:** “sevgilim, canım” (Hakas T, HTS: 270), **kara şilli:** “esmer tenli” (Karaçay-Malkar T, KMD: 406), **tatlı tilli:** “tatlı dilli” (Karaçay-Malkar T, KMD: 406), **arıw:** “dilber, güzel” (Karakalpak T, KKD: 214), **jora ömürlük:** “ömür yoldaşı” (Karakalpak T, KKD: 82), **qarağ:** “göz nuru” (Karakalpak T, KKD: 76), **şabaz:** “şahbaz” (erkeklerin eşlerine gönül okşayıcı hitabı) (Karakalpak T, KKD: 218), **şırağ:** “göz nuru” (Karakalpak T, KKD: 186), **xanımjan:** “hanımcan” (Karakalpak T, KKD: 102), **yâr:** “yâr” (Karakalpak T, KKD: 146), **suvret nazır:** “suret-i nazır” (Kazak T, KTS: 278), **alalım:** “helalim” (Kırgız T, KC: 304), **ardagım:** “kıymetlim” (Kırgız T, KRGD-10: 21), **boto köz:**

“mahmur göz” (Kırgız T, KCD: 300), *car*: “yâr, sevgili” (Kırgızca, KCD: 242), *çirag*: “göz nuru” (Kırgızca, KCD: 336), *döölöt malım*: “devletim” (Kırgız T, KRGD-10: 89), *kaalan kurdaş*: “sevgili eş” (Kırgız T, KCD: 304), *kadırkeç*: “sevgili” (Kırgız T, KCD: 300), *karal(d)*: “umut” (Kırgız T, KRGD-10: 21), *koluktu*: “nişanlı, can yoldaşı” (Kırgız T, KCD: 508), *kurdaş*: “hayat arkadaşı, eş” (Kırgız T, KCD: 400), *süyüktü*: “yâr” (Kırgız T, KCD: 404), *birgem*: “özüm” (Kırgız T, KS: 122), *carıktık*: “göz nuru, sevgili” (Kırgız T, KS: 181), *cubanım*: “dilberim” (Kırgız T, KS: 229), *kadırdaş*: “sevgili” (Kırgız T, KS: 382), *kadırlaş*: “sevgili” (Kırgız T, KS: 382), *kağlayın*: “sevgilim, görüp doyamadığım” (Kırgız T, KS: 383), *karak*: “göz nuru” (Kırgız T, KS: 404), *kerbenim*: “sevgilim, canım” (Kırgız T, KS: 440), *köngüldüş*: “seven, sevgili, mahbube” (Kırgız T, KS: 504), *köydük*: “canım, sevgili” (Kırgız T, KS: 544), *seketiñ*: “azizim, sevgilim” (Kırgız T, KS: 643), *seketbay*: “sevgili, kıymetli azizim” (Kırgız T, KS: 643), *cürögümdün toltosu*: “sevgiliciğim” (Kırgız T, KS: 745), *zayıbım*: “eşim” (Kırgız T, KCD: 469), *akırettik cubayım*: “ahiretlik karım” (Kırgız Türkçesi, KD-5: 24), *apakay*: “hanım” (Kırım-Tatar T, KTM: 392), *hani*: “hanım” (Kırım-Tatar T, KTM: 298), *ümrüm*: “ömrüm” (Kırım-Tatar T, KTS: 6), *kara küz*: “kara göz” (Kırım-Tatar T, KTS: 13), *kızcık*: “kızcık” (Kırım-Tatar T, KTS: 32), *canıyım*: “cancığim” (Kırım-Tatar T, KTS: 37), *kara kaşım*: “kara kaşım” (Kırım-Tatar T, KTS: 40), *nazlı dilber*: “nazlı dilber” (Kırım-Tatar T, KTS: 64), *nazlı canım*: “nazlı canım” (Kırım-Tatar T, KTS: 109), *yâr*: “yâr” (Kırım-Tatar T, KTS: 131), *sabam*: “yârim” (Kırım-Tatar T, KTS: 154), *güzel*: “güzel” (Kırım-Tatar T, KTS: 159), *canım paresi*: “canım paresi” (Kırım-Tatar T, KTS: 163), *inçebel*: “zarif genç kız” (Kumuk T, KMTS: 164), *kartınka*: “güzel, dilber” (Kumuk T, KMTS: 175), *alganşı*: “evdeş” (Nogay T, ND: 59), *yanış*: “can yoldaşı” (Nogay T, ND: 54), *yâr*: “yâr” (Nogay T, ND: 61), *erüvler*: “güzeller” (Nogay T, ND: 212), *yanım*: “canım” (Nogay T, ND: 255), *dertime darmanım*: “derdime dermanım” (Nogay T, ND: 255), *sevikli*: “sevgili” (Özbek T, TDE: 555), *dilbâr*: “dilber” (Özbek T, ÖD-5: 36), *gücâkdar*: “zülüfdar” (Özbek T, ÖD-5: 144), *jonginam*: “azizim, değerlim, canım sevgilim” (Özbek T, ÖTS: 212), *jonim*: “azizim, değerlim, canım sevgilim” (Özbek T, ÖTS: 212), *jonan*: “canan, sevgili, güzel kız” (Özbek T, ÖTS: 212), *jonana*: “canan, sevgili, güzel kız” (Özbek T, ÖTS: 212), *hatın-kız*: “afet, afife, ahu” (Tatar T, TTS: 24, 26), *eki kadınım*: “güzel kadınım” (Tuva T, TKD-1: 454), *gözeller gözeli*: “güzeller güzeli” (Türkmen T, TRK: 102), *yoldaşy*: “yoldaş” (Türkmen T, TRK: 150), *ayım*: “hanım” (Yeni Uygur T, YUTS: 24), *canan*: “canan, dilber, sevgili, gözbebeği” (Yeni Uygur T, YUTS: 57), *canane*: “canan, dilber, sevgili, gözbebeği” (Yeni Uygur T, YUTS: 57), *canican*: “dilber, sevgili” (Yeni Uygur T: 58), *dildar*: sevgili, yâr” (Yeni Uygur T, YUTS: 102), *dilnavaz*: “sevgili, yâr” (Yeni Uygur T, YUTS: 102), *dilraba*: “sevgili, yâr” (Yeni Uygur T, YUTS: 102), *meşuk*: “sevgili, âşık” (Yeni Uygur T, YUTS: 269), *muhabetdaş*: “sevgili, âşık” (Yeni Uygur T, YUTS: 277), *nigar*: “güzel, dilber, sevgili” (Yeni Uygur T, YUTS: 290), *süyüglük*: “sevgili, göz bebeği” (Yeni Uygur T, YUTS: 370), *süyümlük*: “sevgili” (Yeni Uygur T: YUTS: 71).

Aşk ifadesi taşıyan hitap örneklerinin tablosu şöyledir:

ÇAĞDAŞ TÜRK YAZI DİLLERİ	AŞK İFADESİ TAŞIYAN HİTAPLAR
Altay Türkçesi	erkeyim
Azerbaycan Türkçesi	alagöz, bahtın ulduzu, derdin dermanı, diller ezberi, gönlün özü, göz nuru, gözeller serdari, günün vehdeti, hoşreftar, hüblar serveri, İsa nefesli, Logman devalı, nazik kamallı, önrün vehdeti, ömür fermanı, özü göyçek, sinesi yaralı, sözü göyçek, şuh, vefadar, yüreğin gözü, yüreğin sohbeti, yüreğin sözü
Başkurt Türkçesi	yâr, yenbegerem, ey eyelem
Gagavuz Türkçesi	dünnää gözeli, karagözka, ömrün zülüfkeri, pembä

	üzlü, yâr, yavklu
Hakas Türkçesi	aarlicaam, adayam, hıngañım, köölengenim
Karaçay-Malkar Türkçesi	Kara şilli, tatlı tilli
Karakalpak Türkçesi	arıw, jora ömürlük, garağ, şabaz, şırağ, xanımjan, yâr,
Kazak Türkçesi	suvret nazır
Kırgız Türkçesi	alalım, akırettik cubayım, ardagım, boto köz, birgem, car, carıktık, cubanım, çırag, döölöt malım, kaalan kurdaş, kadirkeç, kadirdeş, kadırlaş, kağılayın, karak, karal, kerbenim, koluktu, köngüldaş, köydük, kurdaş, seketinğ, seketbay, cüröğümdün toltosu, zayıbım, süyüktü
Kırım Tatar Türkçesi	apakay, hani, ümrüm, kara küz, kızcık, canım paresi, canıyım, güzel, kara kaşım, nazlı dilber, nazlı canım, sabam, yâr,
Kumuk Türkçesi	iñçebel, kartıka
Nogay Türkçesi	algañşı, dertime dermanım, erüvler, yanım, yanış, yâr
Özbek Türkçesi	sevikli, dilbâr, gâcâkdar, jonginam, jonim, jonan, jonana
Tatar Türkçesi	hatın kız
Tuva Türkçesi	eki kadınım
Türkmen Türkçesi	gözeller gözeli, yoldaşy
Yeni Uygur Türkçesi	ayim, canan, canane, canican, dildar, dilnavaz, dilraba, meşuk, mihabbetdeş, nigar, süygülük, süyümlük

Kadına yönelik hitaplar içinde sayıca en fazla olanı aşk ifadesi taşıyanlardır. Bu hitaplarda sevilen kadına en güzel ve en etkili şekilde seslenmek amaçlanmaktadır.

Yukarıda sıralanan hitap örnekleri incelendiğinde kadına daha çok “sevgili, yâr, yoldaş, ömür yoldaşı, can yoldaşı, eş dilber, can, canan” gibi hitaplarla seslendirildiği görülmektedir. Ayrıca “yürek” ve “gönül” sözcüklerinin kullanımıyla oluşturulmuş, sevgiliyi/eşi en değerli varlık olarak nitelendiren hitap örnekleri de bulunmaktadır. Sevgilin/eşin göz bebeği, göz nuru olarak görüldüğü, güzelliğine vurgu yapıldığı hitap kullanımları da çağdaş Türk yazı dillerinin söz varlığında önemli bir kısmı kapsamaktadır. Kullanım amacı ve seslenme sözcüğü ne olursa olsun aşkı ifade eden hitapların odak noktasını kadına duyulan sevgi oluşturmaktadır.

4. Benzetmeye Dayalı Hitaplar

Çağdaş Türk yazı dillerinde kadınlar için kullanılan hitapların bir bölümünü de benzetmeye dayalı olanlar oluşturmaktadır. Benzetme sanatının kullanıldığı hitaplarda benzeyen ögesi eş/sevgilidir. Dolayısıyla bu hitapların aşk duygusundan doğduğu söylenebilir.

Teşbih, “Sözü daha etkili bir duruma getirmek için, aralarında türlü yönlerden ilgi bulunan iki şeyden, benzerlik bakımından güçsüz durumda olanı nitelikçe daha üstün olana

benzetmektir.” (Dilçin, 1997: 405). Benzetme sanatının kullanımıyla nesne ya da kavram imgede, hayal gücünde daha etkili şekilde canlandırılmış olur.

Benzetmelere dayalı hitaplarda kadının fiziksel özellikleri ile ilgili ayrıntılar ağır basmaktadır. Bu tür hitaplarda benzeyen ögesi eş/sevgili konumundaki kadındır. Kendisine benzetilen öğeler arasında turna, ceylan, bülbül gibi hayvanlar ve çeşitli tabiat varlıkları bulunmaktadır. Sevgili bazı örneklerde meleğe bazılarında dolunaya benzetilmiş; yürüyüşü, bakışları, sesi, duruşu, nazlanışı ile ilgili ayrıntılar, güzel özellikleriyle bilinen varlıklar aracılığıyla aktarılmıştır.

Çağdaş Türk yazı dillerinde benzetme unsurunun kullanıldığı hitap örneklerinden bazıları şunlardır:

koo kırılñ tumçuktu: “dağ yamacı burunlu” (Altay T, AD-2: 415), **tolu ay:** “dolunay” (Altay T, AD-2: 170), **ahu:** “ceyla”n (Azerbaycan T, AHT: 33), **ahu balası:** “ceylan yavrusu” (Azerbaycan T, AHT: 233), **ahu ceyran:** “güzel ceylan” (Azerbaycan T, AHT: 33), **Alagöz:** “alagöz” (Azerbaycan T, AHT: 12), **ay gabaglı:** “ay yüzlü” (Azerbaycan T, AHT: 40), **bulut zülflü:** “bulut zülflü” (Azerbaycan T, AHT: 40), **bülbül nevalı:** “bülbül sesli” (Azerbaycan T, AHT: 36), **ceyran balası:** “ceylan yavrusu” (Azerbaycan T, AHM: 42), **dağın lalası:** “dağın yavrusu, sahibi” (Azerbaycan T, AHT: 78), **durna avazlı:** “turna sesli” (Azerbaycan T, AHT: 36), **dürdane dişli:** “inci dişli” (Azerbaycan T, AHT: 36), **maral:** “maral, geyik” (Azerbaycan T, AHM: 1), **maral bahışlı:** “maral bakışlı” (Azerbaycan T, AHT: 38), **melek:** “melek” (Azerbaycan T, AHM: 47), **mercan bahışlı:** “mercan bakışlı” (Azerbaycan T, AHT: 36), **nazlı ceyran:** “nazlı ceylan” (Azerbaycan T, AHM: 3), **sona:** “suna” (Azerbaycan T, AHT: 43), **şeker gülüşlü:** “şeker gülüşlü” (Azerbaycan T, AHT: 36), **şeyda bülbül:** “âşık, divane bülbül” (Azerbaycan T, AHM: 33), **tülek terlan:** “yırtıcı kuş” (Azerbaycan T, AHT: 45), **yanağılma:** “yanağı elma” (Azerbaycan T, AHT: 87), **al gülüm:** al gülüm (Kırım-Tatar T, KTŞ: 6), **bülbülim:** bülbülüm (Kırım-Tatar T, KTŞ: 40), **üyniñ fidanı:** evin fidanı (Kırım-Tatar T, KTŞ: 73), **üşecek tal:** büyüyecek söğüt (Kırım-Tatar T, KTŞ: 109), **mor melevşe:** mor menevşe (Kırım-Tatar T, KTŞ: 178), kızıl gül: kızıl gül (Nogay T, ND: 259).

Çağdaş Türk yazı dillerinde benzetmeye dayalı hitap örnekleri aşağıdaki şekilde tablolaştırılabilir:

ÇAĞDAŞ TÜRK YAZI DİLLERİ	BENZETMEYE DAYALI HİTAPLAR
Altay Türkçesi	koo kırılñ tumçuktu, tolu ay
Azerbaycan Türkçesi	ahu, ahu balası, ahu ceyran, alagöz, ay gabaglı, bulut zülflü, bülbül nevalı, ceyran balası, dağın, lalası, durna avazlı, dürdane dişli, maral, maral bahışlı, melek, mercah bahışlı, nazlı ceyran, sona, şeker gülüşlü, şeyda bülbül, tülek terlan, yanağılma
Başkurt Türkçesi	-
Gagavuz Türkçesi	-
Hakas Türkçesi	-
Karaçay-Malkar Türkçesi	-
Karakalpak Türkçesi	-

Kazak Türkçesi	-
Kırgız Türkçesi	-
Kırım Tatar Türkçesi	al gülüm, bülbülüm, üyniñ fidanı, üşecek tal, mor melevşe
Kumuk Türkçesi	-
Nogay Türkçesi	kızıl gül
Özbek Türkçesi	-
Tatar Türkçesi	-
Tuva Türkçesi	-
Türkmen Türkçesi	-
Yeni Uygur Türkçesi	-

Benzetmeye dayalı hitaplar, kadınlara yönelik olarak kullanılan diğer hitaplara oranla daha edebî bir söyleme sahiptir. Benzetme ağırlıklı hitap örneklerinin edebî sanatlarla birleştirilerek kullanılmış olması hitapların sadece seslenme, çağırma amaçlı kullanılmadığının, söze edebî bir değer katıldığının, etkileyiciliği artırmanın hedeflendiğinin de göstergesidir. Hitap eden kişi, aşkını kalıplaşmış sözcüklerle ifade etmek yerine sözü daha etkili kılmak, duygularını daha güzel hissettirmek için benzetme sanatını kullanmayı tercih etmektedir. Bu nedenle kadının benzetmelerle övüldüğü hitap örnekleri sözlüklerde değil çoğunlukla destan, türkü, şarkı ve manilerde yer almaktadır.

5. Olumsuz Duygular Taşıyan Hitaplar

Kadına yönelik olarak kullanılan hitaplarda çoğunlukla olumlu duygular yer almaktadır. Ancak bazı hitap örneklerinde kadının saygınlığı göz ardı edilmiş olumlu duyguların yerini kadını değersizleştiren ifadeler almıştır.

Olumsuz duygular taşıyan hitap örneklerinde kadının insafsızlığı, akılsızlığı ifade edilmekte, dış görünüşe ilişkin saptamalar yapılmaktadır. Olumsuz düşünce içeren hitap örnekleri genellikle çağdaş Türk lehçelerine ait destan ve türkü metinlerinde bulunmaktadır. Bu durum kadını aşağı gören, yeren ifadelerin konuşma dili içinde kullanıldığını, bu yakıştırmaların halk tarafından yapıldığını göstermektedir.

Kadına olumsuz duygularla seslenen kişi erkektir. Eşine, çevresindeki kadınlara veya kız çocuklarına yönelik olarak söylenen olumsuz ifadelerin hep erkekler tarafından kullanılıyor olması, toplumların ataerkil aile yapısının, kadın erkek ilişkilerinde erkeğin kendisini daha güçlü konumda gördüğünün bir uzantısı olarak düşünülebilir.

Çağdaş Türk yazı dillerinde olumlu duygu ve düşünce içermeyen kadın hitaplarının bazı örnekleri şunlardır:

Bîmürvet: “insafsız” (Azerbaycan T, AHT: 44), **aqlı kelte, şaşu uzun:** “aklı kısa saçı uzun” (Karakalpak T, KKD: 732), **hereejoktar:** “eteği kısalar” (Tuva T, TD-2: 290), **kulugur:** “aptal” (Tuva T, TD-1: 2).

Verilen örnekle tablo üzerinde şöyle gösterilebilir:

ÇAĞDAŞ TÜRK YAZI DİLLERİ	OLUMSUZ DUYGULAR TAŞIYAN HİTAPLAR
Altay Türkçesi	-
Azerbaycan Türkçesi	bîmürvet
Başkurt Türkçesi	-
Gagavuz Türkçesi	-
Hakas Türkçesi	-
Karaçay-Malkar Türkçesi	-
Karakalpak Türkçesi	aqılı kelte şaşşı uzun
Kazak Türkçesi	-
Kırgız Türkçesi	-
Kırım Tatar Türkçesi	-
Kumuk Türkçesi	-
Nogay Türkçesi	-
Özbek Türkçesi	-
Tatar Türkçesi	-
Tuva Türkçesi	hereejoktar, kulugurlar
Türkmen Türkçesi	-
Yeni Uygur Türkçesi	-

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere olumsuz duygu taşıyan kadın hitaplarının sayısı azdır. Bu durum kadının toplumda önem arz eden ve değer verilen bir varlık olarak nitelendiriliyor olmasının bir sonucudur.

Sonuç

Çağdaş Türk yazı dillerinde kadına yönelik hitaplar genellikle olumlu duygu ve düşüncelere bağlı olarak kullanılmıştır. Hitaplara sevgi, sadakat, aşk, samimiyet, saygı, koruma hisleri hâkimdir. Ancak az da olsa kadını küçümseyen, sitemle karışık anlam taşıyan hitaplara da rastlanmaktadır. Bu özellikteki hitapların sayısının diğer hitaplara oranla az olması toplumda kadına değer verildiğini, milletlerin kadını olumlu özelliklerle nitelendirdiğini göstermektedir.

Anne, kadın, kız kardeş ve eş/sevgiliye yönelik hitapların aynı dilde farklı karşılıkları bulunmaktadır. Aynı kişiye yöneltilen hitapların aynı dilde farklı sözcüklerle karşılanıyor olması o dile ait söz varlığının zenginliğini göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Kadına yönelik hitap örneklerinde edebî sanatlarla birlikte kullanılan örnekler bulunmaktadır. İfade edilmek istenen duygu ve düşünceler; benzetme ve nida sanatlarının kullanılmasıyla daha etkili hale getirilmiş, sözün anlam değeri yükseltilmiştir.

Çağdaş Türk yazı dillerinde kadına yönelik hitaplardaki farklılıkların çoğunlukla ses ve sözcük boyutunda olduğu görülmektedir. Bütün lehçelerde olmasa da birçok lehçede aynı

kelimenin aynı tarzda kullanıldığı örnekler de vardır. Aba, abay, apake, apay, avay, apay, bala, hanım, mama hitap ifadelerindeki ortak kullanımlara örnek olarak verilebilir.

Kadına yönelik hitaplarda en çok örneği bulunanlar aşk duygulu hitaplardır. Aşk hitaplarını, sevgi ve şefkat içerikli kadın hitapları ve saygı ifade eden hitaplar takip etmektedir. Örneği en az olan ise olumsuz duygu içeren hitaplardır. Bu sıralama kadının öncelikli olarak eş ve sevgili olarak görüldüğünü, annelik vasfının büyük önem taşıdığını, akraba kadınlara saygı derecesinin yüksek olduğunu göstermektedir. Olumsuz duygular içeren ifadelerin az olması da kadına Türk toplumunda değer verildiğinin ister eş ister anne ister kız kardeş olsun kadının olumlu özellikleriyle ön plana çıkarıldığının önemli bir işaretidir.

Kaynakça

AÇA, M. (2002). Kazak Türklerinin Destanları ve Destancılık Geleneği. Konya: Kömen Yayınları.

ALTAYLI, S. (1994). Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

BAKIRCI, N. (2010). Kırım Tatar-Masalları. Konya: Kömen Yayınları

ÇELEBİ, F. (2007). Kırgız Destanları 5 Eşimkul Menen Zuura, Ankara: TDK yayınları.

DİLÇİN, C. (1997). Örneklerle Türk Şiir Bilgisi. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, TDK Yayınları.

DİLEK, İ. (2007). Altay Destanları 2. Ankara: TDK Yayınları.

DİLEK, İ. (2007). Altay Destanları 3. Ankara: TDK Yayınları.

DOĞAN, İ. (2014). Nogay Destanları. Ankara: TDK Yayınları.

EHMETEVANOV R. (2014). Türkçe-Tatarca Sözlük. Ankara: TDK Yayınları.

ERGUN, M. (2014). Başkurt Destanları 4. Ankara: TDK Yayınları.

ERGUN, M. (1997). Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi II. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, TDK Yayınları.

ERGUN, M. (2005). Tıva Kahramanlık Destanları 1. Ankara: Akçağ Yayınları.

ERGUN, M. (2005). Tıva Kahramanlık Destanları 2. Ankara: Akçağ Yayınları.

FEDAKÂR, S. (2016). Özbek Destanları 5, Rüstem Han Destanı. Ankara: TDK Yayınları.

GAYDARCI, G. A. (1978). Gagavuz Türkçesinin Sözlüğü, Moskova.

KAKUK, Z. (1993). Kırım-Tatar Şarkıları. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, TDK Yayınları.

KARA, M. (2001). Türkmence (Giriş, Gramer, Metinler, Sözlük). Ankara: Akçağ Yayınları.

KARA, M. (1998). Türkmen Türkçesi ve Türkmen Edebiyatı Üzerine Araştırmalar. Ankara: Akçağ Yayınları.

KARADAVUT, Z. (2012). Kırgız Destanları 10, Güldana, Askazan Baatır. Ankara: TDK Yayınları.

KOÇ, K. (2009). Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü. Ankara: Akçağ Yayınları.

KÖSE, N. (2002). Kococaş Destanı (Üsönbayev, Konakbayev ve Ceentayev Varyantları) İnceleme-Metin. Ankara: Milli Folklor Yayınları.

NASKALİ GÜRİSOY, E. (1999). Altayca-Türkçe Sözlük. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, TDK Yayınları.

NASKALİ GÜRİSOY, E. (2007). Hakasça-Türkçe Sözlük. Ankara: TDK Yayınları.

NECİPOVİÇ, E. N. (2013). Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü. Ankara: TDK Yayınları.

ÖZKAN, N. (2007). Gagavuz Destanları. Ankara: TDK Yayınları.

PEKACAR, Ç. (2011). Kumuk Türkçesi Sözlüğü. Ankara: TDK Yayınları.

TAVKUL, U. (2004). Karaçay-Malkar Destanları. Ankara: TDK Yayınları.

Türkçe Sözlük (2011). Ankara: TDK Yayınları

TURHAN, S. (1991). Azerbaycan Halk Mahnıları. Ankara: Cem Ofset.

TURHAN, S. (1993). Azerbaycan Halk Türküleri. Ankara.

UYGUR, C. V. (2007). Karakalpak Destanları, Kırk Kız Destanı. Ankara: TDK Yayınları.

ÜÇÜNCÜ, K. (2006). Kazak Türklerinin Kahramanlık Destanı Alpamış. İstanbul: Töre Yayın Grubu.

ÜŞENMEZ, E. (2016). Özbekçe-Türkçe Sözlük. İstanbul.

YILDIZ, N. (1995). Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız Kültürü ile İlgili Tespit ve Tahliller. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, TDK Yayınları.

YUDAHİN, K. K. (2011). Kırgız Sözlüğü. Ankara: TDK Yayınları

Kısaltmalar

AD-2 : Altay Destanları 2

AD-3 : Altay Destanları 3

AHM : Azerbaycan Halk Mahnıları

AHT : Azerbaycan Halk Türküleri

ATS : Altayca-Türkçe Sözlük

AZTS : Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü

BD-4 : Başkurt Destanları 4

GD : Gagavuz Destanları

GTS : Gagavuz Türkçesinin Sözlüğü

HTS : Hakasça-Türkçe Sözlük

KCD : Kococaş Destanı

KD-5 : Kırgız Destanları 5, Eşimkul Menen Zuura

KKD : Karakalpak Destanları, Kırk Kız Destanı

KMD : Karaçay-Malkar Destanları

KMTS : Kumuk Türkçesi Sözlüğü

- KRGD-10** : Kırgız Destanları 10, Güldana, Askazan Baatır
- KS** : Kırgız Sözlüğü
- KTD** : Kazak Türklerinin Destanları ve Destancılık Geleneği
- KTKD** : Kazak Türklerinin Kahramanlık Destanı Alpamış
- KTM** : Kırım-Tatar Masalları
- KTŞ** : Kırım-Tatar Şarkıları
- KZTS** : Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü
- MD** : Manas Destanı ve Kırgız Kültürü ile İlgili Tespit ve Tahliller
- ND** : Nogay Destanları
- ÖD-5** : Özbek Destanları 5, Rüstem Han Destanı
- ÖTS** : Özbekçe-Türkçe Sözlük
- TDE** : Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi
- TKD-1**: Tıva Kahramanlık Destanları 1
- TKD-2**: Tıva Kahramanlık Destanları 2
- TRK** : Türkmence
- TT** : Türkmen Türkçesi ve Türkmen Edebiyatı Üzerine Araştırmalar
- TTS** : Türkçe-Tatarca Sözlük
- YUTS** : Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü